

системи. Сьогодні в Україні повинен стати пріоритетним функціональний принцип побудови державного апарату. Останній, на відміну від галузевого, орієнтує структури державного апарату на вирішення об'ємних, комплексних проблем, а саме: зміну структури органів виконавчої влади з поступовим переходом від галузевого до функціонального принципу побудови міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та відповідним скороченням їх численності; зміну організаційних структур міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, їх пристосування до нових структурних особливостей і вимог.

Механічне безкінечне збільшення (скорочення) системи суб'єктів адміністративної юрисдикції України, як уявляється, проблему вирішити не може. Оптимальним є формування даних суб'єктів на основі функціонального і міжгалузевого принципів із широким діапазоном дій, які могли б охопити всі питання як комплексно, так і окремо, а галузевий принцип використовувати для формування внутрішньоструктурних підрозділів. Подібні органи адміністративної юрисдикції, орієнтовані на об'ємні функціональні напрямки у сфері державного управління, включали б в себе низку спеціалізованих структур і посадових осіб у вузьких сферах і галузях. Такий підхід зробив би систему суб'єктів адміністративної юрисдикції в Україні більш мобільною та гнучкою в процесі роботи, оскільки в разі необхідності реорганізації зручніше вносити зміни і корегувати блок взаємопов'язаних, вузьких структур і посадових осіб, не змінюючи загальної профільної спрямованості органу.

Верба Ірина Олександрівна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
та адміністрування юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
суддя Дніпропетровського
окружного адміністративного суду,
кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Потреба переосмислення окремих аспектів реалізації права на доступ до правосуддя, зокрема через врахування міжнародних стандартів його забезпечення, обумовлюється існуючими нині проблемами захисту прав людини і громадянина в Україні. Для їх ефективного і методологічно правильного врахування необхідним є вироблення єдиного розуміння поняття «міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя» та їх ознак.

Гармонізація та уніфікація наукової термінології є обов'язковою підставою розвитку політико-правових відносин. Оскільки в юридичній науці практично відсутнє поняття міжнародних стандартів права на доступ до правосуддя, необхідно звернутися до етимологічного походження загалом тер-

міна «стандарт».

В енциклопедичній та довідковій літературі слово «стандарт» визначається по-різному, зокрема: це зразок, якому щось має відповідати, задовольняти за своїми ознаками, властивостями, якостями [1]; це типовий зразок, якому повинно відповідати щось за розмірами, формою, якістю; єдина форма організації, проведення чого-небудь; те, що не має нічого оригінального, своєрідного; шаблон, трафарет [2, с. 274]. В етимологічно-онтологічному значенні стандарт (англ. – норма, зразок, модель, від франц. букв. – твердо стояти) – документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі; приймається в установленому порядку на основі консенсусу [3, с. 61]. Таким чином, етимологічно «стандарт» означає певну вимогу щодо відповідності або зразок, якому має щось відповідати.

Поняття «стандарт» використовується у різних галузях науки, техніки, виробництва та культури. Система стандартизації будь-якого явища складається з різних за змістом вимог. У юридичній науці поняття «стандарт» частіше вживається для позначення вимог до якогось права або процесу: правовий стандарт, стандарт права, стандарти виборів, стандарти правосуддя, міжнародний стандарт та ін.

Поняття «міжнародний стандарт» широко використовується національними та міжнародними інституціями при визначенні ступеня відповідності поведінки держави взятим на себе зобов'язанням [4, с. 20; 5, с. 20]. Загалом у вітчизняних науковців немає єдності щодо визначення поняття «міжнародні стандарти». Крім того, його часто ототожнюють з міжнародними «принципами».

З приводу співвідношення понять міжнародних стандартів і принципів міжнародного права слід зазначити, що термін «принципи міжнародного права» означає лише те, що підлягає застосуванню у відносинах між державами. Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй підкреслив тотожність термінів «норми» і «принципи», але зауважив, що принципи мають зазвичай більш загальний або фундаментальний характер. В теорії міжнародного права під поняттям «основні принципи міжнародного права» розуміються основи сучасної системи міжнародних відносин, які відрізняються універсальністю, стабільністю змісту, загальним характером [6, с. 113; 7, с. 6–10]. Отже, міжнародно-правові стандарти не тотожні поняттю міжнародні стандарти прав людини.

За тривалий період формування концепції прав людини у світі в юридичній науці України розроблено певну кількість визначень поняття міжнародних стандартів прав людини. Умовно їх можна об'єднати в кілька підходів.

Так, відповідно до першого підходу міжнародні стандарти прав людини розглядають в аспекті зобов'язань держави. Наприклад, О. Руднева розуміє їх як взірць, зразок позитивного результату дотримання державою-учасницею своїх міжнародно-правових зобов'язань, але зауважує, що відповідність рівня захисту тих чи інших прав людини не завжди є результатом поведінки держави, спрямованої на імплементацію відповідних міжнародно-правових актів, оскільки деякі стандарти можуть бути фактично втіленими у державі, яка

не є учасницею міжнародного договору, що закріплює необхідність їх дотримання [5, с. 20]. Схожу думку підтримує С. Черниченко, який зауважує, що міжнародні стандарти прав людини – це міжнародно-правові, тобто такі, що випливають з міжнародного права, обов'язки держав [8, с. 38]. Вважаємо, що такий підхід дещо звужує їх реальний зміст, оскільки міжнародні стандарти прав людини полягають не тільки в обов'язках держави, а й в системі вимог до їх правового забезпечення тощо.

Близьким до попереднього є підхід, за яким міжнародні стандарти прав людини розглядають як систему засад, правил, що регулюють поведінку держав. К. Савчук визначає міжнародні стандарти як міжнародно-правові норми і принципи, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права в тих або інших сферах міждержавного співробітництва [3, с. 615]. Б. Кофман зауважив, що міжнародні стандарти прав людини є принципами, тобто основними засадами, які регулюють коло досить важливих суспільних відносин, що становлять інтерес для держав – членів світового співтовариства або держав – членів певної міжнародної регіональної організації, котрі закріплюються ними за допомогою норм міжнародного права в міжнародних угодах [9, с. 78]. П. Сигарт конкретизує, що такі стандарти можна використати, оцінюючи національну або регіональну поведінку держав у межах їх територій, а також у процесі здійснення ними внутрішньої юрисдикції; крім того, їх можна розглядати як такі, що стоять над національною конституцією [10, с. 15].

Згідно з наступним підходом, міжнародні стандарти прав людини розуміють як систему норм і принципів права, що регламентують різні сфери життя суспільства та держави. На думку О. Зайчука та Н. Оніщенко, – це сукупність принципів та норм, що встановлюють: права та свободи людини у різноманітних сферах життєдіяльності; обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації, як у мирний час, так і у період збройних конфліктів; загальні принципи природного права; відповідальність за злочинне порушення прав людини; напрями розвитку та розширення сфери прав людини; напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини [11, с. 101–102]. В. Буткевич розглядає міжнародні стандарти як такі, що регламентують права і свободи людини в конкретній сфері її життєдіяльності, визначаючи, в який спосіб загальноновизнані норми міжнародного права можуть бути там застосовані [12, с. 208]. Р. Мюллерсон зазначає, що такі норми передбачені в правилах міжнародних договорів, резолюціях міжнародних організацій, політичних домовленостях, міжнародних звичаях [13, с. 31]. Зазначений підхід є актуальним, але в ньому не врахована мета розроблення міжнародних стандартів – закріплення належної, ідеальної моделі забезпечення прав і свобод людини.

Згідно з останнім підходом, міжнародні стандарти прав людини розглядаються як система вимог (еталонів, показників, терміно-понять), у яких передбачено необхідний або бажаний їх зміст та обсяг. Наприклад, на думку П. Рабіновича, міжнародні стандарти прав людини – це закріплені у міжнародно-

дних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні принципи та норми, які за посередництвом вельми абстрактних, здебільшого оціночних, терміно-понять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини [13, с. 31]. Р. Руднева зазначає, що міжнародний стандарт слід вважати взірцем, ідеальною моделлю, парадигмою, що закріплює певні норми (принципи) у сфері прав людини, що зумовлюють обов'язковість вчинення певних дій (або утримання від їх вчинення), впровадження певних заходів з боку будь-якого суб'єкта, здатного впливати на реалізацію та захист прав людини [5, с. 22]. На думку Ю. Касараби, загалом, міжнародні стандарти – це закріплені в міжнародних актах та інших міжнародних документах певні еталони, норми, показники, до дотримання та досягнення яких заохочується або ж зобов'язується держава [14, с. 10]. Р. Шамсон вважає, що це всі документи, яких повинні дотримуватись всі держави світу, а якщо йдеться про регіональні документи, то держави певного регіону [15, с. 63]. Цей підхід, вважаємо, відображає реальну сутність міжнародних стандартів прав людини. Він заснований на природно-правовій концепції праворозуміння і передбачає, що міжнародні стандарти все ж необхідні для приведення системи прав і свобод людини в державі до вимог об'єктивності і справедливості.

Існують й інші визначення, які через свій дискусійний характер важко віднести до якогось конкретного підходу.

Найявні в літературі визначення поняття міжнародних стандартів прав людини часто є суперечливими та не сприяють розробленню комплексного розуміння міжнародних стандартів права на доступ до правосуддя.

Отже, аналіз основних підходів до визначення поняття «міжнародних стандартів прав людини» дозволяє виділити основні їх ознаки: 1) передбачені міжнародними нормативно-правовими актами; 2) мають універсальний, засадничий характер; 3) загальнообов'язкові для держав, які визнають їх в офіційному порядку; 4) правила, придатні для загального і багаторазового застосування; 5) слугують еталоном забезпечення прав людини; 6) закріплюють належний, бажаний обсяг та якість прав і свобод людини; 7) здатні впливати на реалізацію та захист прав людини; 8) на їх досягнення заохочується або ж зобов'язується держава.

На основі виділених ознак, узагальнюючи наукові підходи до розуміння змісту суміжних термінів можна надати таке визначення поняття «міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя». Це передбачена міжнародними нормативно-правовими актами система універсальних, загальнообов'язкових принципів та норм, на основі яких забезпечується реалізація права на доступ до правосуддя відповідно до вимог громадянського суспільства і правової держави. Вищезазначене обумовлює важливість проведення ґрунтовного аналізу системи міжнародних актів, що закріплюють міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя для визначення напрямів їх імплементації у вітчизняне законодавство.

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. 23-е изд., испр. М.: Рус. яз., 1991. 917 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доп. та CD).

Укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2007. 1736 с.

3. Юридична енциклопедія: в 6-ти т. Редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 5 : П-С. 736 с.

4. Ремескова Ю. О. Судова влада в системі поділу влади : монографія. Харків: Право, 2014. 191 с.

5. Руднева О. М. Поняття та ознаки міжнародних стандартів прав і свобод людини // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2010. Вип. 49. С. 17–22.

6. Голубок С. А. Международно-правовые стандарты права на судебную защиту // *Правоведение*. 2007. № 1. С. 112–124.

7. Лукашук И. И. Понятие и система основных принципов международного права. *Курс международного права: в 7-ми т.* Москва: Наука, 1989. Т. 2. С. 6–10.

8. Черниченко С. В. Права человека и гуманитарная проблематика в современной дипломатии // *Московский журнал международного права*. 1992. № 3. С. 35–43.

9. Кофман Б. Міжнародні виборчі стандарти: ідентифікаційна та структурна характеристика // *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2007. № 3 (9). С. 74–80.

10. Sieghart P. *The International Law of Human Rights*. N. Y.: Oxford University Press, 1983. 221 p.

11. Загальна теорія держави і права: основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції: навч. посібник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 400 с.

12. Міжнародне право: основні галузі : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Г. Буткевич [та ін.]; за ред. В. Г. Буткевича. Київ: Либідь, 2004. 816 с.

13. Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. Москва: Проспект, 1991. 160 с.

14. Касараба Ю.Я. Адміністративно-правове забезпечення впровадження міжнародно-правових стандартів у діяльність органів міліції України : автореф. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 21 с.

15. Шамсон Р.Т. Права человека и внутренняя компетенция государств // *Московский журнал международного права*. 2003. № 3. С. 61–69.

Грицай Ірина Олегівна,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
заступник голови Дніпропетровської обласної
організації «Асоціація українських правників»,
кандидат юридичних наук, доцент,
член-кореспондент Академії наук
вищої освіти України

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНОПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні національні механізми з питання покращення становища жінок існують майже в усіх країнах світу та є різними за своєю формою й ефективністю. Головна мета таких механізмів – сприяти утвердженню принципу гендерної рівності у сфері політичного, економічного, соціального й культурно-